

Maya, 1978 (Szjsz167) (Fotó: Berényi Zsuzsa)

Szőke Annamária

MAYA SZOBRA

Maya szobrát Pauer 1978-ban, a nagyatádi művésztelepen kezdte el készíteni, és a szobor, valamint története egy külön fejezetet alkot a művész életében és művészetében, amely a szobor múzeumba kerüléséig elválaszthatatlan a pszeudoelőadásoktól (a szobrot 1982-ben vásárolta meg a Magyar Nemzeti Galéria). Ezeken a szobor egyrészt kultikus tárgyként volt jelen, másrészt egyfajta szemléltető eszközként, amelynek segítségével – és a Májá istennőhöz hozzákapcsolódó elképzeléseken keresztül – a valóság és látszat viszonyának egy az európai kultúrkörétől eltérő megközelítését lehetett bemutatni. „Kultustárgyként” a valóság és látszat kettősségének vallásos vagy misztikus megtapasztalását tette lehetővé – természetesen mindig szem előtt tartva, hogy csak pszeudo szoborról van szó. A Maya szobor egy női test fából kifaragott alapformájából és az arra ráhelyezett (ráragasztott) pszeudofelületből, „lepelből” áll, amelyen Pauer egy élő, meztelen nő test domborulatait rögzítette. A szobor, a „selyemképbevonatú tölgyfabáb” tehát úgy néz ki, mintha egy női alak leheletfinom lepelle lenne letakarva. Az így elkészített pszeudo szobor – olvasható a *Receptleírás figurális selyembevonatú tölgyfa-pszeudoszobor készítéséhez* című szövegben – „MAGÁBAN IS KITŰNŐ! HISZ... TÖBB MINT A MECHANIKUS MŰVELETEK SZIMPLA ÖSSZEJE! MERT... MAYA! MAYA MAJA FÁTYLA! NYOLCADIK FÁTYOL! MAYA! pszeudo... NŐ! VALÓSÁG! KÁPRÁZAT! VALÓSÁGHŰ ISTENNŐKÁPRÁZAT! ISTENI NŐ!” Ugyanitt a szoborral való bánásmódra vonatkozóan is találhatunk utasításokat: „A selyemképbevonatú tölgyfabábot, illetve pszeudo szobor-nőalakot öltöztesse fel. Vegyen még mintegy négy-négy méter könnyű selymet s puha flanellt, burkolja be lágyan, kötözze át kenderkötéssel. Így tárolja, szép világos délből, fényességben, lassan beszélve róla s vetkeztetve mutassa be este is, fényes körítésben.” A pszeudoelőadásoknak a *Mayával* kapcsolatos szövegek előadása és a szobor vetkeztetése, leleplezése, vagyis a „valóságot” rejtő rétegek fokozatos lefejtése, „a fátylak fellebbentése” állandó

részei voltak. 1979. december 11-én a Magyar Nemzeti Galéria Klubjában megtartott *III. Pszeudoelőadás*on a szobor készítésének egyes fázisait egy fotótabló formájában is bemutatták. E „folyamatdokumentáció” révén (amely később tovább bővült) kiemelt jelentőséget kapott Maya addigi története, amely a közönségnek való bemutatásával és az előadásban betöltött szerepével együtt összefüggő folyamatot alkot.

A szoborról az első elemzést 1981-ben Sebők Zoltán írta¹, aki nyugati szemmel történő olvasatára tett kísérletet: „Maya eredetileg pszeudo, méghozzá kétféle értelemben. Egyrészt [...] a hindu képtisztelet nem azonosítja a képmást a valósággal – a képmást szigorúan pszeudo szinten tartja, másrészt maga Maya Istennő is pszeudo, vagyis fátyol, mely elrejtja a valóságot. Az emberek számára folyton ál-valóságot, mondhatjuk, „pszeudo művészetet” termel. Mindezek alapján a hinduizmus világából egy pszeudót halmozó gondolat sor indítható Pauer műhelye felé: 1) Maya Istennő eredetileg pszeudo (is); 2) Maya hinduista ábrázolása hindu szemmel: a pszeudo pszeudója; 3) Pauer Maya-szobor imitációja: a pszeudo pszeudójának pszeudója; 4) a Pauer-féle Maya-szobor különös álruhájának álrán-

Szoborképcske képszobrocskával, 1978–1980 (Szjsz166b)
(Fotó: Dabi István)

cai: a negyedik pszeudo réteg, vagyis a pszeudo pszeudója pszeudójának pszeudója stb... Írásának befejező soraiiban Sebők a szobor másik megközelítési lehetőségére is utalt, amelyet a szobornak az *Egyéni utak* című kiállításán való bemutatása (amikor Jovánovics György *Ember* című szobrával szemben állították fel) az Óbuda Galériában 1980 végén, és a kiállítás katalógusában publikált *Maya*-szövegek készítettek elő: Pauer számára tehát a szobor értelme bizonyos értelemben kiegyenlítődik a szobor történetével, sorsával. [...] A teljes értelmezés egy végtelen leírás lenne, mely végigkövetné Maya sorsát a történelemben. Elmesélné első létrejöttét, elkészítésének módját, különféle emberek hozzá fűződő viszonyát, megmutatná elszigeteltségében, egy dohos raktárhelyiség sötét sarkában, kitérne budapesti bemutatkozásaira stb., sőt a jövőben sem tévesztené szem elől. Jelen kötetben a legfontosabb *Maya*-szövegeket és folyamatdokumentációkat mind megtalálhatja az olvasó, *Mayának* a pszeudoelőadásokban betöltött szerepéről pedig a következő tanulmányban lesz szó.

A *Maya* szoborhoz némileg hasonló utat járt be a pszeudoelőadásoktól a múzeumig *Pszeudo kéz*, amely szintén Nagyatádon, a *Maya* technikai kivitelezését megelőzően, mintadarabként készült. Fényképfelvételek tanúsága szerint, nem csupán a pszeudo szobor elkészítési módjának a szemléltetésére használták fel, hanem egyfajta kultikus tárgyként is funkcionált. 1980-ban Pauer a *Szoborképcske képszobrocskával* című művébe foglalta bele, így egyrészt megőrizte ereklye-jellegét, másrészt viszont – címével is kihangsúlyozottan – a Pszeudo-problematika alaphelyzetét, a képszerű és a szoborszerű ábrázolás összetartozását is demonstrálta.

JEGYZET

¹ Sebők Zoltán: Pauer Gyula pszeudo Maya-szobráról. In: *Mozgó Világ*, 1981/12. 55–57., újraközölve in: S. Z.: *Médiumok és a művészetek*. Gemma Könyvek 15., Fórum Könyvkiadó, Újvidék, 1982. 22–27.

Maya, 1978 (Szűcs167) (Fotó: Dabi István)

Maya (Májá)

A hindu vallás filozófiájában: a világmindenség ősszüelőanyja, az érzékszervek előtt megjelenő csábkép. Világillúzió.

Buddha anyja.

Káprázat, megtévesztő képzetek örvénylése.

Fátyol, amely elrejtja a valóságot.

Siva lényének másik pólusa, női fele, felesége.

Világanya, anyaistennő.

(Hindu képfaragó)

„A hindu felfogás szerint az istenség lényege valósággal jelen van az ábrázolásban. De a képtisztelet alapja a jelképeség, a szimbólumok lélektani tartalma, s a bölcs tanokban jártas hívó a faragott vagy festett képet nem téveszti össze a megfoghatatlan valósággal, amit az ábrázolásokon át sejtelmesen igyekeznek megközelíteni, belső elképzelésben átélni. A végső valóság [...] az igaztudást [...] eredményezi az átélésben. De a valóság tiszta ténye az értelem és a szó számára megközelíthetetlen [...] s ezért minden jelkép vagy ábrázolás [...] csak távoli utalással közvetítheti.

Az érzékelhető világban minden csak látszat – májá –, mely a valót leplezi: igaz és valótlan, tény és káprázat elválaszthatatlan az érzékelő szemléletben. E felfogás megakadályozta, hogy a hindu képtisztelet primitív bálványimádattá fajuljon, mely a képmást a valóság képzetével azonosítja. [...] A hindu művész az elvont tartalom képletes megjelenítésén keresztül a megfoghatatlan valót igyekezett éreztetni, de nem borult le féltő, vak alázattal a keze műve előtt: a mű maga nem megszentelt tabu, hanem emberi eszmélés és igyekvés eredménye...”

„A brahmanizmus korán átvette és magába olvasztotta a Siva-kultuszt, párhuzamosan a »Természet-istennő«, a Világanya fogalmával. [...] A bölcselkedésre és misztikus révületre egyaránt hajló gondolkodás Sivában, a »Nagy Jógi«-ban a világ létezésének, változó, határtalan forгатagának játékmesterét látta, aki a jóga mindent lenyűgöző szellemi hatalmával uralkodik a világon, létrehív, pusztít és újrateremt minden alakzatot – és ez mind csupán az ő gondolata, akarása. [...] [Siva] ténykedése nem elvont, hanem valóságos, hiszen a létező érzékelhető világban, az anyagban működik, azt gyúrja, alakítja, rombolja és formálja újra, végtelen körben. Ám e látszólagos tevékenység csak a határtalan szellemi erő műve, amely ugyanakkor tökéletes nyugalomban honol. Ezt a nyugalmas egyensúlyt a jóga révült elmélyedésében ülő Siva fejezi ki, míg aktív működése a világban, az egyetemes természetben, csupán a jóga »nagy szemfényvesztése«, a Májá káprázata, amelyet Siva lényének másik pólusa, női fele, felesége Párvatí vagy Durgá személyesít meg, s a Világanya az anyaistennő ősrégi eszméje testesül meg benne.”

„A legenda szerint [Buddha] anyja, Májá, álmot látott: az istenek megjelentek előtte és tudatára adták, hogy ismét egy Világmegváltó készül megszületni a Földön, s a leendő »Buddha« fehér elefánt képében hatolt be anyja oldalán a méhébe. Anyja a Lumbiní-ligetben hozta világra magzatát, és a szülés után röviddel meghalt.”

„Májá (káprázat)”

„...A mindenség, az egész létezés nem az, aminek látszik, ahogyan érzékelésünkkel felfogjuk: minden csupán káprázat, megtévesztő képzetek örvénylése, Májá, Fátyol, amely elrejtja a valóságot. Ha pedig minden más, mint aminek véljük, akkor nyilvánvaló, hogy minden elképzelés viszonylag éppen annyira igaz, mint téves – és így minden lehetséges... Az istenek, a szellemek és démonok mind csak jelképek, kifejezői valami rejtett, de maradéktalanul meg nem fogható valóságnak.

A végeredmény, amelyhez az elmélkedő bráhman bölcsek eljutottak, olyan szemlélet volt, amelyet a szó legszorosabb filozófiai értelmében dialektikusnak nevezhetünk. Minden lehetséges, de mindennek az ellentéte éppen úgy lehetséges; semmire sem mondhatjuk, hogy képtelen és lehetetlen, mert a határtalan világ létezésében valahol és valamikor minden lehetővé válhat. Ha ezt a felfogást átviesszük a gyakorlatba, akkor minden felfogás, minden jelkép, minden elképzelés jogosult lehet. [...]

A bráhman bölcsek a maguk jelképes nyelvén így fejezték ki a minden ellentétet összeegyeztető gondolatot: »A valóság egy, de ezer arcot mutat«, vagy: »Isten egy, de számtalan út vezet feléje.«”*

* Az idézetek Baktay Ervin (1890–1963) *India művészete* című könyvéből valók (Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1958), az idézetek sorrendjében a 202-203., 50., 52., 35., 40. oldalakról. Az *Egyéni utak. Tendenciák 1970–1980 – 5.* című kiállítás katalógusában (Óbuda Galéria, Budapest, 1980. o. n.) megjelent szövegekzlés javított változata.

Maya készítése, folyamatdokumentáció, Nagyatád, 1978 (Fotók: Érmezei Zoltán)

RECEPTLEÍRÁS FIGURÁLIS SELYEMBEVONATU TÖLGYFA- PSZEUDOSZOBOR KÉSZÍTÉSÉHEZ

HOZZÁVALÓK: ELŐ MODELL, TÖLGYPATÓRZIS, CSOMAGOLÓPAPIR, SELYEM TEXTILIA, FLANELL, KENDÉRKÖTTEL, FEHER PESTEK, FEKETE PESTEK, RAGASZTÓ, HOSSZITOTT GERUZA, ÖLLO, VESŐK, RESZELŐK, CSISZOLÓ PAPIROK, FÜRESZGÉP ES PESTEKSZORO BERENDEZÉS.

VEGYEN EGY GYÖNYÖRŰ NŐT, VETKÖZTÉSSE MEZTELENRE, ALLITSA TALAPZATRA, FALHOZ KÖZEL, EGYENESEN, JELÖLJE MEG, TEGYEN A FALRA CSOMAGOLÓ PAPIRT, A NŐ ALAKJÁT RAJZOLJA KÖRÜL SZEMBŐL MAJD PROFILBÓL IS, HOSSZU GERUZAVAL...
VEGYEN EGY MINDÖSSZE KÉT METERES HENGERES TÖLGYPATÓRZSÉT, SZELETELJE TEGLA-HASAB ALAKURA, A KIVAGÓTT RAJZOKAT LASSA EL JELLEL, HELYEZZE A HASAB ÖLDALAIIRA, FÜRESZELJE ELŐSZÖR SZEMBŐL MAJD PROFILBÓL, HOGY NEGYSZÖGLETES EMBERALAKU LEGYEN. EZT AZUTAN GÖMBÖLYITSE LE, KÉSZITSE EL SZEP SIMARA, FENYESITSE FEL, VEGYEN EGY, MINTÉGY NEGY METERNYI TEXTILIÁT, S SZABJA A FADARÁBRA A JÉLEK SZERINT.
VEGYE A GYÖNYÖRŰ NŐT, ALLITSA MEG EGYENESEN, EKESITSE FEL, BORITSA FEHER SELYEMPATYOLBA, SIMITSA TESTERE VIZES, TISZTA TENYERREL A TAPADO SELYMET ES ÖRÖKITSE MEG AZ ARNYAKAT. KÉSZITSEN FENY-ARNYEK KOPIÁT AZ ALABBIÁK SZERINT: A FENYES HELYEKRE SZORJON FEHER PESTEKET, AZ ARNYEKOS HELYEKRE FEKETE PESTEKET.../KOMPRESSZOROS PESTEKFUJÓVAL/
VÁRJON AMIG MESSZARAD, EKKOR FEJTSE LE TESTERŐL A SELYEMKEPET ES RAGASSZA AZ ELKÉSZÍTETT TÖLGYFABÁBRA, SZEP SIMAN, FESZESEN -- JEL SZERINT.
KÜLÖN CSINALJA ARCÁT, KEZET, EKEIT, TALAPZATAT - ILLESZTESSEL, A SELYEMKEPEBEVONATU-TÖLGYFABADOT ILLETVE PSZEUDOSZOBOR-NÓALAKOT ÖLTÖZTESSE FEL.
VEGYEN MEG, MINTÉGY NEGY-NEGY METER KÖNNYŰ SELYMET S PUHA FLANELLT, BURKOLJA BE LAGYAN, KÖTÖZZE AT KENDÉRKÖTTELLEL, ISY TAROLJA, SZEP VILÁGOS DÖLSEN, FENYESSEGDEN, LASSAN BESZELVE ROLA S VETKEZTETVE MUTASSA BE ESTE IS, FENYES KÖRITÉSSEN.

EZ A RECEPT CSUPAN IZELITŐ ÁGBÓL A SOKFELE LEHETŐSÉGBŐL AHOGYAN A PSZEUDOSZOBROT SAJÁT MAGA ELKÉSZÍTHETI!

DE...

A PSZEUDOSZOBOR MAGABAN IS KITŰNŐ!

HISZ...

TÖBB MINT A MECHANIKUS MŰVELETEK SZIMPLA ÖSSZEGLI

MERT...

MAYA! MAYA MAJA PATYLA! NYOLCADIK FATYOL! MAYA!

PSZEUDO...

NŐI VALÓSÁG! KAPRAZAT! VALÓSÁGHŰ ISTENNŐKAPRAZAT! ISTENI NŐ!

*Maya „története”, folyamatdokumentáció: Maya szállítása a nagyatádi Fegyveres Erők Klubjában megrendezett kiállításra, a kiállítás, és a kiállítási installáció, 1978 (Fotók: Érmezei Zoltán); a Benczúr utcában fekete műanyag fóliába burkolva, alatta a lábához helyezett *Pseudo kéz* (Szjsz166a), 1979–1980 (Fotó: Vető János); a *III. Pszeudoelőadás*on, Magyar Nemzeti Galéria Klubja, 1979. december 11. (Fotó: Dobos Gábor); fátyol alatt, felső teste a hasadásra rágasztott felülettel az óbudai *Egyéni utak* című kiállítás előtt, valamint *Maya* hasadéka, 1979–1980 (Fotó: Vető János)*

PAUER GYULA: MAYA X

A MAYA SZOBOR TÖRTENETE VALÓBAN KÜLÖNLEBES. A KÖZEL TIZ EYES ELKÉPZELÉS HETVENNYOLC NYARAN MEGVALÓSULT. UJABB TÁRGYIASULÁSBAN TEREMT KAPRAZATOT A PSZEUDO. EMBERI TESTEN!

MAYA
HASADÁS
A VILÁG ELSŐ FIGURALIS SELYEMBEVONATU TÖLGYFA PSZEUDO-SZOBOR-TÁRGYA
A SZOBRA-ZHŰVESZET LEGUTOLSO ÁLLOMÁSA
A PSZEUDO SZOBRASZAT CSUCSA
GEOMETRIKUS-ORGANIKUS
MŰVESZETI KÜLÖNLEGESSEG
A SZOBRASZAT KEZDETE ES MAJA

A SZOBOR TÖRTENETE VALÓBAN KÜLÖNÖS. AMIKOR 1978 NYARAN A NAGYATÁDI NEMZETKÖZI FASZOBRASZ SZIMPOZIONON ELKESZÜLT TÖLGYFABÓL, SZITAVASZONBÓL, KESŐBB SELYEMBŐL, MEG NEM SOKAN SEJTETTEK A KÖRÜL ALLOK KÖZÜL, MILYEN KÜLÖNLEBES MŰALKOTÁS SZÜLETIK ABBÓL A MINDÖSSZE KÉT METERES HENGERS TÖLGYPATORZSÓBÓL, MELYET A MUNKATÁRSÁKKAL / IMRE EMMA, ERMEZSI ZOLTÁN, PAUER HENRIK, STB./ MEGSZÖBLETES HASAS ALAKURA VAGTAK, ES BAR FELIS KESZ MEGIS KIÁLLITJAK A SZIMPOZION RENDEZESEBEN A NAGYATÁDI PEGYVERES ERŐK KLUBJÁBAN: POSZTAMENS MELKÜL, MINT EGY DIDAKTIKUS SZEMLELTETŐ TÁRGY USY ALL. MELLETTE FEHER PARAVANON CSOMAGO-LÓPAPIRKÓPIÁK, MELYEK A MODELL TESTENEK KÖRÝONALAIT ABRA-ZOLJAK /SZEMBŐL ES PROFILBŐL/ OLYAN TESTTARTÁSBAN MINTHA LEVITALNA.

EGY KATONA AKI KORÁBBAN NEM TUDOTT AZ ESEMÉNYRŐL, A KANTIN-BÓL KIFELE JÖVET, A SZOBOR MELLETT ELSIETTEBEN HIRTELEN MESTORPAN, VISSZAMERED ES MAJDNEM EGY PERCIS /KÖRÜLBELÜL 45-55 MASODPERCIS/ MOZDULATLANUL SZEMLELI...HIVJA A TÖBBIEKET --- FIATAL LANY MEZTELEN TESTENEK KEPE TÖLTVASZON ALATTI FABABUN!

1978 ŐSZEN MÁR MEGHASADT, TENAT MEG NEM VOLT EREDETI POSZ-TAMENSRE HELYEZVE, HISZEN POSZTAMENSRE CSAK PESTEN KERÜLT. A BENCZUR UTCÁBAN, TAGAS MŰTEREMSZERŰ SZOBÁBAN, VENDESEK. "TÖLD SZÍNPAD", FEHER SELYEMPATYÓL, BARNÁ FLANELL, KENDER-KÖTELEL LADYAN ATKÖTÖZVE, ÖLTÖZTETVE-VETKEZTETVE, LASSAN BESZELGETVE ROLA HAJRALIS...TENY, HOGY KAPOSVÁRON HASADT MEG ES UTANA MEG EGY EYIS A NAGYATÁDI KASTÉLY EGYIK SZOBA-SÁKÁBAN ALL, BENCSIK ISTVÁNNAL.

1979-BEN MAYA A NEMZETI GALERIÁBAN. PSZEUDOELŐADÁS:
/FIGURALIS PSZEUDOSZOBOR SZAKMAI BEMUTÁTOJA/ KAPKODÁS,
KESÉS, TOMPASÁG.

1980 NYAR, BARNÁ FLANELL BEN BURKOLVA ALL NEMHANY HONAPIS A SOORAS UTCÁI HŰVÖS, ALASSORI HELYISEGEK KÖZÖS FOLYOSÓJAN, EZALATT SENKI SEN LÁTHATTA. EDDIG A KÜLÖNÖS TÖRTENET DIONEJSEN.

1980 ŐSZ VESE: OBUDA GALERIA ESZTERHÁZI KASTÉLY. VÉGÜL FONTOS LEHET MEG AZ, HOGY A NAGYATÁDI PSZEUDOELŐ-ADÁSBAN MAYA MINT FELÖLTÖZTETETT PROBAGÁBA JELENIK MEG ELKESZÜLETLENÜL, VAGY, HOGY A KASSÁK HÁZI ELŐADÁS CSUCSMŰ-Ü KENT TÁRGYALJA, DE NEM MUTATJA BE.

VISSZONT MÁR A NEMZETI GALERIÁBAN TARTOTT ELŐADÁSBAN - JÖLLEHET KESIK EGY ORÁT - KESZEN LÁTHATÓ MINT FIGURALIS SELYEMBEVONATU PSZEUDOSZOBOR. LELEPLEZIK ES CSAK A BERCSÉNYI KLUBBAN KESZÜL EL TELJESEN MINT PSZEUDOELŐADÁS: MAYA HASADÁS...

EZT SEMMIKEPPEN NEM SZÁGAD MELLEKESNEK TEKINTENIE ANNAK, AKI KOMOLYAN MEG AKARJA ERTENI EZT A KAPRAZATOS TÁRGYAT.

X A VILÁG ELSŐ FIGURALIS PSZEUDOSZOBRA